

АНАЛІЗ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ЯК ОБ'ЄКТ КОНТРОЛЮ

В статье рассматривается определение контроля, экономического анализа нематериальных активов. Подается отличие между видами экономического анализа. Дается характеристика анализа основных экономических показателей и предоставляются формулы для анализа нематериальных активов. Показана разработанная модель экономического анализа присутствия и использования нематериальных активов на предприятии.

In article definition of the control, the economic analysis of non-material actives is considered. Difference between kinds of the economic analysis moves. The characteristic of the analysis of the basic economic parameters is given and formulas for the analysis of non-material actives are given. The developed model of the economic analysis of presence and use of non-material actives at the enterprise is shown.

Ключові слова: контроль, економічний аналіз, аудит, нематеріальний актив, платоспроможність, фінансова стійкість, рентабельність, ефективність інвестиційної діяльності.

Тема даної статті є досить актуальною на даний час, тому що визначення економічного аналізу як об'єкту контролю багато в чому відрізняється в законодавчих актах та думках вітчизняних авторів.

Контроль, як і будь-яка економічна наука, безпосередньо пов'язаний з економічним аналізом. Для ефективного проведення перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства контролер як аудитор повинен володіти методикою аналізу основних економічних показників, а саме: платоспроможності (ліквідності) підприємства, його фінансової стійкості, витрат, прибутку й рентабельності, ефективності інвестиційної діяльності тощо.

Економічний аналіз допомагає здійснити дійовий контроль, вивчити взаємозв'язок між окремими факторами й вплив кожного з них на кількісні та якісні показники, виявити слабкі місця та резерви в діяльності підприємства, активно вплинути на поліпшення роботи підприємства, приймати вагомі управлінські рішення.

Питання аналізу нематеріальних активів досліджувались у працях вчених: М. С. Абрютіна, М. І. Баканова, М. А. Боллоха,

В. З. Бурчевського, М. І. Горбатка, В. М. Івахненка, К. В. Ізмайлова, М. Я. Коробова, Л. А. Лахтіонової, Є. В. Мниха, П. Я. Поповича, Г. В. Савицької, М. Г. Чумаченка, М. І. Яцківа.

Економічний аналіз і комплексний контроль перебувають у тісному взаємозв'язку, доповнюють одне одного. Під час проведення комплексного контролю широко використовують оперативний (ситуаційний) аналіз, який проводиться відразу після здійснення господарських операцій. Дає можливість оперативно виявляти недоліки і впливати на господарські процеси.

Для оцінювання діяльності підприємства за звітний період (місяць, квартал, рік) застосовують підсумковий (заклучний) аналіз. Діяльність підприємства вивчається комплексно й всебічно за звітними даними відповідного періоду, чим забезпечується більш повна оцінка діяльності підприємства щодо використання наявних можливостей.

У практичній діяльності контролери здійснюють як внутрішньогосподарський аналіз (вивчають діяльність одного підприємства та його структурних підрозділів), так і міжгосподарський (порівнюють результати діяльності двох або більше підприємств), що дає змогу виявити передовий досвід, резерви, недоліки, об'єктивно оцінити діяльність підприємства.

За методикою вивчення об'єктів господарської діяльності аналіз буває порівняльним, коли порівнюють звітні дані з показниками плану поточного року або фактичними даними минулих років, передових підприємств; факторним — спрямованим на виявлення величини впливу факторів на рівень результативних показників; діагностичним — встановлення характеру порушень нормального ходу економічних процесів на підставі типових ознак, характерних тільки для одного порушення. Володіння цим способом дає змогу контролеру швидко й достатньо точно встановити характер порушень без безпосередніх вимірювань.

Для цілей аналізу та оцінки використання нематеріальних активів застосовується порівняльний та факторний аналіз і система економічних показників, що характеризують стан і динаміку об'єкта, який вивчається. Для управління господарюючим суб'єктом особливе значення мають показники ефективності використання нематеріальних активів, які відображають ступінь їх впливу на фінансові результати та фінансовий стан.

Для здійснення аналізу слід забезпечити порівнянність показників, оскільки порівнювати можна тільки однорідні величини.

При цьому порівняльність повинна бути стосовно таких показників і процесів:

- обсягових, вартісних, якісних і структурних факторів;
- проміжків або моментів часу, за які були обчислені порівнювальні показники;
- методики визначення (розрахунку) показників і їх складу.

У результаті дослідження нами розроблено та запропоновано модель економічного аналізу наявності та використання нематеріальних активів підприємств (рис. 1).

Аналіз нематеріальних активів розпочинається з оцінки їх складу, обсягу та динаміки в розрізі класифікаційних груп, що враховують функціональне призначення, характер використання в процесі виробництва, ступінь впливу на фінансові результати та результати господарської діяльності. В подальшому здійснюється аналіз дохідності (рентабельності) і фондovіддачі нематеріальних активів. Особливе значення для аналізу нематеріальних активів мають показники ефективності використання нематеріальних об'єктів, що відображають рівень їх впливу на фінансовий стан і фінансові результати діяльності підприємства.

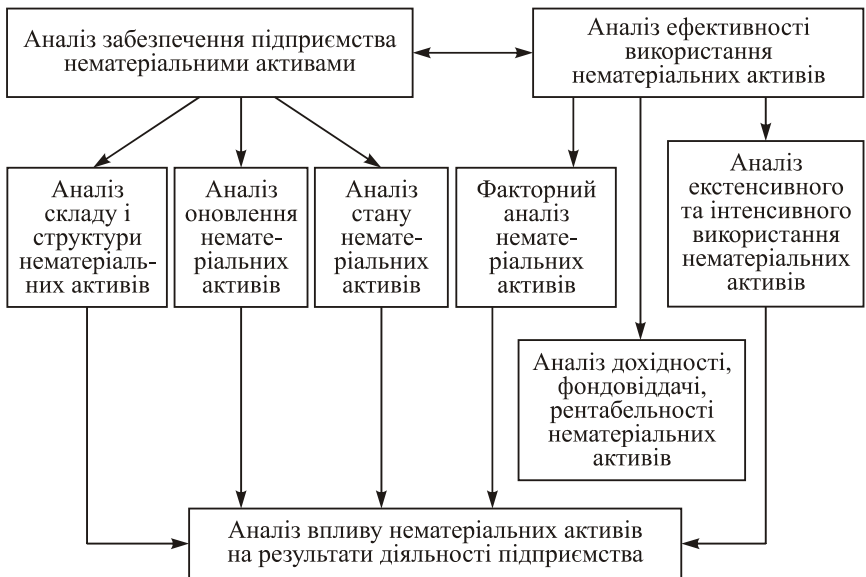

Рис. 1. Модель економічного аналізу нематеріальних активів в процесі внутрішньогосподарського контролю та аудиту

За наявності звітних даних за декілька періодів проводиться трендовий аналіз, тобто розраховують абсолютні та відносні відхилення щодо попередніх періодів, а також визначають середні відхилення.

Аналіз і оцінка структури нематеріальних активів здійснюється за видами, джерелами надходжень, термінами корисного використання, ступенем правової захищеності, рівнем ліквідності та ризику вкладень капіталу в нематеріальні активи.

Аналіз структури вибуття нематеріальних активів слід здійснювати за наступними напрямками:

- списання після закінчення строку служби;
- списання раніше встановленого строку служби;
- продаж (уступка) виняткових прав;
- безкоштовна передача нематеріальних активів.

Аналіз за ступенем ліквідності та ризику інвестицій у нематеріальні активи здійснюється наступним чином:

1. Нематеріальні активи розподіляються на три групи: високоліквідні, середньоліквідні, низьколіквідні.

2. Визначається питома вага кожної групи в загальній величині нематеріальних активів.

3. Дається оцінка нематеріальних активів за ступенем ліквідності та ризику.

Модель економічного аналізу нематеріальних активів передбачає також визначення і оцінку їхнього технічного стану. Технічний стан нематеріальних активів характеризується ступінню зносу і визначається за даними балансу за формулою:

$$z = \frac{Ha}{Pv_{нма}} * 100, \quad (1)$$

де Ha — накопичена амортизація (знос);

$Pv_{нма}$ — первісна вартість нематеріальних активів.

Для більш глибокого аналізу технічного стану та оцінки інвестиційної політики підприємства стосовно нематеріальних активів важливе значення мають показники вибуття та оновлення нематеріальних активів.

Коефіцієнт вибуття нематеріальних активів розраховується відношенням вартості вибуття за рік нематеріальних активів до їх загальної вартості на початок року:

$$K_{виб.} = \frac{HA_{введ.}}{\Sigma HA_{кін.р.}} \quad (2)$$

Коефіцієнт оновлення нематеріальних активів визначається відношенням вартості введених в експлуатацію протягом року нематеріальних активів до їх загальної вартості на кінець року:

$$K_{\text{онов.}} = \frac{NA_{\text{введ.}}}{\Sigma NA_{\text{кін.р.}}} \quad (3)$$

Як свідчать дані проведеного аналізу, технічний стан нематеріальних активів на зазначених підприємствах задовільний. Ступінь зносу становить 20 %. Це означає також, що залишок амортизаційної вартості на підприємствах, що аналізуються, сягає 80 %.

Спрямовуючи кошти в нематеріальні активи, господарюючі суб'єкти переслідують мету: отримання додаткового прибутку від їх використання. Розрахунок ефективності використання нематеріальних активів пов'язаний з певними проблемами та потребує комплексного підходу.

Ефект від придбання підприємством права використання запатентованого виробничого досвіду та знань, а також «ноу-хау» (незапатентованого досвіду), може бути визначений тільки за результатами реалізації підприємством продукції, виготовленої з використанням ліцензії. Однак обсяг продажу залежить від множини інших факторів (ціни, попиту, якості товару) і виявити дію кожного з них важко.

Ефективність придбання ліцензії і «ноу-хау» залежить від розмірів платежів за них; строків фінансування й обсягу капітальних вкладень підприємства у виробничі та інші засоби; поточних витрат, пов'язаних з виготовленням і збутом ліцензованої продукції. Розрахунок економічного ефекту використання ліцензій і ноу-хау за період пропонуємо розраховувати за формулою:

$$Eef = \sum_{\Pi=0}^{\Pi} \frac{Bo - B}{Co}, \quad (4)$$

де Eef — економічний ефект;

Π — період використання ліцензії;

Bo — вартісна оцінка результату використання ліцензованої технології протягом року;

B — витрати, пов'язані з використанням ліцензованої технології протягом року;

Cd — ставка дисконтування (зведення різночасових витрат до порівняних за часом).

Якщо для розрахунків ефективності придбаної ліцензії або інших нововведень немає необхідної інформації, то для прийняття остаточного рішення можна використовувати прецеденти минулих аналогічних угод.

Кінцевий ефект від використання нематеріальних активів виражається у загальних результатах господарської діяльності: у зниженні витрат на виробництво, збільшенні обсягів реалізації продукції, збільшенні прибутку, підвищенні платоспроможності та стійкості фінансового стану. Виходячи з цього, темпи зростання виручки від реалізації продукції або прибутку повинні випереджати темпи зростання нематеріальних активів.

Для оцінки ефективності використання нематеріальних активів на підприємстві пропонуємо розраховувати дохідність, фондодвідачу нематеріальних активів та рентабельність продаж за наступними формулами.

1. Дохідність нематеріальних активів:

$$D_{нма} = \frac{ВП}{V_{нма}}, \quad (5)$$

де $D_{нма}$ — дохідність нематеріальних активів;
 $ВП$ — валовий прибуток;
 $V_{нма}$ — первісна вартість нематеріальних активів.

2. Фондовідача нематеріальних активів:

$$F_{нма} = \frac{ЧД}{V_{нма}}, \quad (6)$$

де $F_{нма}$ — фондодвідача нематеріальних активів;
 $ЧД$ — чистий дохід від реалізації;
 $V_{нма}$ — первісна вартість нематеріальних активів.

3. Рентабельність продаж:

$$P = \frac{ВП}{ЧД} * 100, \quad (7)$$

де P — рентабельність продаж;
 $ВП$ — валовий прибуток;
 $ЧД$ — чистий дохід від реалізації.

Отже, в сучасних умовах глобалізації економіки зростає роль інформатизації і наукових розробок як джерела отримання додаткового прибутку і виграшу в конкурентній боротьбі. В умовах ринкової конкурентної економіки підприємствам важливо визначити ефективність і доцільність вкладення капіталу в нематеріальні активи. Необхідно ефективніше використовувати ресурси, що не входять на сьогодні до складу активів підприємства, та які зазвичай мають інформаційну природу. Це такі інформаційно насичені ресурси як людський капітал, ноу-хау, становище на ринку, досвід, організаційна структура управління, комунікації та зв'язок.

Стаття має науково-практичне значення та може бути використана у подальших теоретичних дослідженнях з даної теми.

Література

1 *Абрютина М.С., Гречев А. В.* Анализ финансово-экономической деятельности предприятий: Учеб. пособие. — М.: Дело и Сервис, 1998. — 256 с.

2 *Баканов М. И., Шеремет А. Д.* Теория экономического анализа. — М.: Бухгалтерский учет, 1994. — 823 с.

3 Економічний аналіз: Навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.

4 *Івахнено В. М., Горбаток М. І.* Економічний аналіз: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.: КНЕУ, 1999. — 176 с.

5 *Ізмайлова В.* Фінансовий аналіз: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2000. — 152 с.

6 *Мних Є. В., Буряк П. Ю.* Економічний аналіз на промисловому підприємстві. — Л.: Світ, 1998. — 208 с.

7 *Чумаченко М. Г.* Економічний аналіз: Навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 2001. — 540 с.

8 *Яцків М. І.* Теорія економічного аналізу. — Львів: Світ, 1993. — 216 с.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2008 р.